

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
In the Name of Allah, the Compassionate the Merciful

کتاب دوم

نظام نامه تربیتی جامعه المصطفیٰ صلی الله علیه و آله العالمیه

اهداف عملیاتی تربیت

جمعی از نویسندگان

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فرآوری اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالتذگی مراکز آموزشی و پژوهشی، در گرو نظام منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون آموزشی و پژوهشی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

- مقدمه ریاست ۱۰
- مقدمه معاونت فرهنگی تربیتی ۱۱
- پیش سخن ۱۷
- هدف شناسی ۱۸
- اهداف تربیت اسلامی ۱۸
- اهداف عملیاتی ۱۹
- اهداف عملیاتی متناسب با ساحت‌های تربیت ۱۹
- ساختار الگویی اهداف عملیاتی ساحت تربیتی ۲۰
- سامانه هرم نفس آدمی ۲۲
۱. اهداف عملیاتی ساحت تربیت اعتقادی ۲۵
- مقدمه ۲۵
- چیستی تربیت اعتقادی در لغت و اصطلاح ۲۵
- الگوی نظری ساحت تربیت اعتقادی ۲۶
- شناسه کمی اهداف عملیاتی تربیت اعتقادی ۲۷
- اهداف عملیاتی ساحت تربیت اعتقادی ۲۸
۲. اهداف عملیاتی ساحت تربیت اخلاقی ۴۹
- مقدمه ۴۹

- ۵۰ چيستی تربیت اخلاقی در لغت و اصطلاح
- ۵۰ تعريف تربیت اخلاقی
- ۵۰ الگوی نظری تربیت اخلاقی
- ۵۱ همسویی هدف پایانی تربیت اخلاقی با اهداف عملیاتی
- ۵۲ شناسه کمی اهداف عملیاتی تربیت اخلاقی
- ۵۳ اهداف عملیاتی تربیت اخلاقی
۳. اهداف عملیاتی ساحت تربیت عبادی ۷۹
- ۷۹ مقدمه
- ۸۰ چيستی تربیت عبادی در لغت و اصطلاح
- ۸۰ الگوی نظری ساحت تربیت عبادی
- ۸۱ هدف نهایی تربیت عبادی
- ۸۲ شناسه کمی اهداف عملیاتی تربیت عبادی
- ۸۲ اهداف عملیاتی ساحت تربیت عبادی
۴. اهداف عملیاتی ساحت تربیت خانواده ۱۰۹
- ۱۰۹ مقدمه
- ۱۱۰ چيستی تربیت خانواده
- ۱۱۰ مفهوم خانواده
- ۱۱۰ مفهوم تربیت خانواده
- ۱۱۰ الگوی نظری ساحت تربیت خانواده
- ۱۱۲ هدف نهایی تربیت خانواده
- ۱۱۳ شناسه کمی ساحت تربیت خانواده
- ۱۱۴ اهداف عملیاتی ساحت تربیت خانواده
۵. اهداف عملیاتی ساحت تربیت جسمانی ۱۲۷
- ۱۲۷ مقدمه
- ۱۲۷ چيستی ساحت تربیت جسمانی
- ۱۲۸ الگوی نظری ساحت تربیت جسمانی

- هدف نهایی ساحت تربیت جسمانی ۱۲۹
- شناسه کمی ساحت تربیت جسمانی ۱۲۹
- اهداف عملیاتی ساحت تربیت جسمانی ۱۳۰
۶. اهداف عملیاتی ساحت تربیت عاطفی ۱۴۱
- مقدمه ۱۴۱
- چیستی ساحت تربیت عاطفی ۱۴۱
- مفهوم شناسی عاطفه ۱۴۱
- تعریف تربیت عاطفی ۱۴۲
- الگوی نظری تربیت عاطفی ۱۴۲
- هدف نهایی تربیت عاطفی ۱۴۴
- شناسه کمی ساحت تربیت عاطفی ۱۴۵
- اهداف عملیاتی ساحت تربیت عاطفی ۱۴۵
۷. اهداف عملیاتی ساحت تربیت عقلانی ۱۵۱
- مقدمه ۱۵۱
- چیستی ساحت تربیت عقلانی ۱۵۲
- تعریف تربیت عقلانی ۱۵۲
- الگوی نظری ساحت تربیت عقلانی ۱۵۳
- هدف نهایی تربیت عقلانی ۱۵۵
- شناسه کمی ساحت تربیت عقلانی ۱۵۵
- اهداف عملیاتی تربیتی ساحت عقلانی ۱۵۶
۸. اهداف عملیاتی ساحت تربیت علمی ۱۶۹
- مقدمه ۱۶۹
- چیستی ساحت تربیت علمی ۱۶۹
- تعریف تربیت علمی ۱۷۰
- الگوی نظری ساحت تربیت علمی ۱۷۰
- هدف نهایی تربیت علمی ۱۷۱

۱۲. اهداف عملیاتی ساحت تربیت جنسی _____ ۲۸۳
- مقدمه _____ ۲۸۳
- چیستی ساحت تربیت جنسی _____ ۲۸۴
- یک. جنس و جنسیت _____ ۲۸۴
- دو. گزینه _____ ۲۸۴
- سه. تفاوت گزینه جنسی با دیگر گرایش _____ ۲۸۵
- چهار. گزینه جنسی _____ ۲۸۵
- تعریف تربیت جنسی _____ ۲۸۵
- الگوی نظری ساحت تربیت جنسی _____ ۲۸۶
- هدف نهایی ساحت تربیت جنسی _____ ۲۸۷
- شناسه کمی تربیت جنسی _____ ۲۸۸
- اهداف عملیاتی ساحت تربیت جنسی _____ ۲۸۸
۱۳. اهداف عملیاتی ساحت تربیت اقتصادی - معیشتی _____ ۳۰۱
- مقدمه _____ ۳۰۱
- چیستی ساحت تربیت اقتصاد معیشتی _____ ۳۰۳
- تعریف تربیت اقتصادی معیشتی _____ ۳۰۵
- ساختار الگویی ساحت تربیت اقتصاد معیشتی _____ ۳۰۵
- هدف نهایی ساحت تربیت اقتصاد معیشتی _____ ۳۰۷
- شناسه کمی ساحت تربیت اقتصاد معیشتی _____ ۳۰۷
- اهداف عملیاتی ساحت تربیت اقتصاد معیشتی _____ ۳۰۸
- منابع _____ ۳۲۱

مقدمه ریاست

هدف غایی خلقت انسان، دستیابی به مقام قرب الهی یعنی شرافت و کرامتی اکتسابی و فراتر از کرامت ذاتی در سایه عبودیت است. این گونه است که با کرامت ترین انسان‌ها با تقواترین آنها شمرده شده که به اراده اختیاری و همت عملی محقق می‌شود.

بر اساس آموزه‌های وحیانی قرآن، عناصر مهمی در تحقق این کمال انسانی دخالت دارند که از جمله آنها، معرفت و شناخت نسبت به خود، خدا و خلق است؛ چنین معارفی موجب می‌شود تا انسان «نظام نامه الهی» را در جان، جامعه و جهان بشناسد و با آگاهی از سنت‌ها و قوانین حاکم بر آنها، سبک زندگی، سیر و سلوک و کنش‌ها و واکنش‌های خویش را ساماندهی کند. در پرتو آموزه‌های دین خاتم که در قرآن تجلی و در سنت و سیره معصومان علیهم‌السلام ظهور یافته، می‌توان این نظامنامه‌ها را شناخت و بهره گرفت.

در گام دوم انقلاب اسلامی و با آرمان بلند احیای تمدن نوین اسلامی در جهان معاصر حوزه‌های علمی به ویژه جامعه المصطفی‌العالمیه می‌بایست به تدوین نظام نامه‌ها در ساحات مختلف زندگی انسان تراز تمدن اسلامی از جمله نظام نامه‌های تربیتی، فرهنگی، خانوادگی، اقتصادی و مانند آنها پرداخته و سازوکار علمی و عملی تحقق اهداف این نظام‌های زندگی را عرضه کند.

جامعه المصطفی‌العالمیه بر اساس چنین راهبردی کوشیده است تا نظامنامه‌های خویش را در چارچوب معارف الهی تنظیم کند، تا نقشه راه روشنی را برای مریبان و متریبان فراهم کرده باشد. نظام نامه تربیتی که با همت جمعی از اندیشمندان این ساحت تدوین شد گامی در مسیر تدوین دیگر نظام نامه‌ها از جمله نظام نامه آموزشی، پژوهشی و مانند آنها است. پیش از این «نظام نامه تربیتی» جامعه المصطفی‌العالمیه که به طور مبسوط به مبانی، اهداف، اصول و روش‌های تربیتی پرداخته است، منتشر و در اختیار فرهیختگان قرار گرفت. اینک پس از آن اثر گران سنگ، کتاب «اهداف عملیاتی تربیت» تدوین شده تا با رویکرد عملیاتی‌سازی نظام نامه، عرصه‌های کارکردی مورد نیاز متریبان را تبیین کند و برنامه‌های عملیاتی نظام نامه را ارائه نماید.

از همه گردآوردندگان این کتاب فاخر به ویژه همکاران گرامی در معاونت فرهنگی تربیتی المصطفی‌صمیمانه سپاسگزارم.

مقدمه معاونت فرهنگی تربیتی

﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ إِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ (۱۶۴ آل عمران)

نظام تربیت، بر اساس مطالعات پیوسته هیات اندیشه‌ورز تربیت^۱، دارای پنج مولفه اصلی و به تعبیر دیگر رکن است که شامل مبانی تربیت، بایسته‌های متربی، بایسته‌های مربی، برنامه تربیتی و ارزیابی تربیتی می‌باشد. مباحث مربوط به هر یک از این ارکان، بر اساس آموزه‌های اسلامی و توسط عالمان تربیت اسلامی این نهاد فاخر، کاویده و یافته‌های آن در قالب یک مجموعه پنج جلدی در حال آماده سازی و ارایه به علاقمندان است. کتاب اول این مجموعه که با عنوان «درآمدی بر نظام تربیتی المصطفی» شناخته می‌شود، به مبانی نظام تربیت پرداخته و در سال ۱۳۹۶ و پس از دو دوره ویرایش علمی به زیور طبع آراسته شده است. کتاب حاضر، دومین مجلد از این مجموعه، به متربی و مسایل تربیتی

۱ هیاتی متشکل از جمعی از متخصصان علوم تربیتی وابسته به معاونت فرهنگی تربیتی جامعه المصطفی العالمیه هستند که با مصوبه شورای فرهنگی تربیتی المصطفی در سال ۱۳۹۶ تشکیل شده است.

پیرامون آن می‌پردازد. پر واضح است که در فرایند تربیت، برنامه‌ریزان تربیتی ناگزیرند موقعیت نقطه آغازین و پایانی راه را تعیین کنند. در این کتاب نقشه ابتدا و انتهای مسیر ترسیم شده است؛ بر اساس قرارداد، مبدا حرکت در تربیت را شاخص پذیرشی و به مقصد تربیت، اهداف عملیاتی تربیت نامگذاری شده است. بنابراین کتاب دوم نظام تربیت با عنوان علمی «اهداف عملیاتی تربیت» در واقع شامل گزاره‌های هنجاری از شاخص‌های طلبه مطلوب پذیرشی و تربیت یافته‌ی المصطفایی است.

کتاب حاضر، محصول تلاش علمی متخصصان و تجربه عملی مجریان تربیتی المصطفایی می‌باشد و بر اساس دسته بندی ارائه شده در کتاب اول، اهداف عملیاتی ساحت‌های سیزده‌گانه تربیت را متناسب با سه بعد دستگاه فهم کننده‌ی نفس و در چهار مقطع تحصیلی دسته‌بندی کرده است. بنابر این آنچه که لازم هست برنامه‌ریزان تربیتی برای رشد یک طلبه غیرایرانی^۱ از مشخصات نقطه ابتدایی تا نقطه مطلوب بدانند را با دقت و بر اساس مستندات علمی و دینی و با نگاهی جامع (متوازن و متعادل) تهیه و در اختیار علاقمندان قرار داده است. در این کتاب، بیش از ۲۱۰۰ هدف عملیاتی احصاء شده و سند نهایی بر اساس سطوح درک مقدماتی تا پیشرفته با رویکردی منسجم و به هم پیوسته تنظیم شده است. به جرات می‌توان گفت تاکنون اهداف عملیاتی تربیت با این انسجام و به این گستردگی و اتقان در هیچ یک از مراکز تربیتی کشور جمع آوری نشده است.

۱. از آنجا که این کتاب به سفارش معاونت فرهنگی تربیتی جامعه المصطفیٰ العالمية تهیه شده است، متناسب با اقتضائات آن سازمان نگاشته شده است. ولی می‌توان با استفاده از الگوی تحقیقی که در پیشگفتار بدان اشاره رفت، با تغییرات اندکی برای کلیه سازمانها و نهادهای تربیتی جمهوری اسلامی و حتی دیگر کشورها بومی سازی شود.

اهدافی که در این کتاب آمده است سیمای یک طلبه قابل قبول بلکه مطلوب را برای انجام وظیفه خطیر تبلیغ دین در اقصی نقاط جهان را ترسیم می‌کند. طلبه المصطفایی، بدلیل تجربه زیست غیر دینی در اکثر دولت-های لائیک و یا دست‌کم سکولار دنیا، علی‌رغم دارا بودن برخی شاخص-های فرهنگ اسلامی در سبک زندگی مردمی خود، در عین حال تفاوت آشکاری با طلاب ایرانی دارد. از طرفی دیگر، طلبه بودن، خود سبب وجود تفاوت‌هایی با دیگر متریان محسوب می‌شود. بنابراین لازم است نقطه عزیمت و نهایی تربیت در المصطفی با ملاحظه این دو وجه نگاشته شود. دست اندرکاران این مجموعه با رعایت اصل امکان تحقق و بدور از ایده‌آل-گرایی، گزاره‌های هدف را طوری تنظیم کرده‌اند که برنامه‌ریزان تربیتی المصطفی براحتی بتوانند چشم انداز روشنی از آینده متربی خود ترسیم و برای تحقق آن، به رکن دیگر نظام یعنی تدوین برنامه تربیتی دست یازند.

این کتاب سازمانی، با برگزاری جلسات منظم هفتگی و بصورت مشورتی نگاشته شده است. به این صورت که در ابتدا، هیات اندیشه‌ورزی تربیتی بر اساس کتاب مبانی نظام نامه^۱ برای هر ساحت، یک کارگروه از اعضای هیات تعیین و هر کارگروه با برگزاری جلسات متعدد برای دست-یافتن به اهداف عملیاتی مربوط به ساحت مذکور، گزاره‌های پیشنهادی خود را در سه بعد شناختی، عاطفی و رفتاری و در چهار مقطع تمهیدیه، کارشناسی، ارشد و دکتری از طریق فحوص در منابع و مباحثه علمی تنظیم کردند. بعد از ارایه نتایج هر کارگروه به دبیرخانه هیات، جلسات عمومی هیات برای بررسی گزاره‌ها برگزار می‌شد. در این جلسات ابتدا گزاره‌های

۱. کتاب درآمدی به نظام نامه تربیتی المصطفی عَلَيْهِ السَّلَام.

پیشنهادی، توسط مسوول کارگروه مربوط ارایه و سپس توسط اعضای هیات مورد نقد و بررسی موشکافانه قرار می‌گرفت. در این مرحله، مباحثات عمیق و دقیقی در می‌گرفت، بطوری‌که برای افراد تازه وارد گاهی دلخوری نیز پیش می‌آمد؛ هرچند در ادامه و با آشنایی بیشتر با سبک مباحثات هیات، به رفاقت تبدیل می‌شد. در هر حال آنچه مهم است این که اکثر گزاره‌ها، بصورت افناعمی به تصویب رسیده است. گاهی برای تصویب اهداف ساحتی، علی‌رغم وجود رای اکثریت، برای رسیدن به افناع همه اعضا، بحث به جلسات متعدد به دارازا می‌کشید و طرفین، با صبر و حوصله برای افناع یکدیگر، به تلاش عالمانه و منصفانه خود ادامه می‌دادند.

از مزایای این اثر، می‌توان به دسته بندی منحصر بفرد آن اشاره کرد. گزاره‌های این کتاب، در یک ماتریس سه بعدی تنظیم شده است. بُعد اول، مقاطع تحصیلی است که در بوم المصطفی و بر اساس منحنی رشد طلبه غیر ایرانی، در چهار در چهار مقطع تحصیلی تمهیدیه^۱، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری تنظیم شده است. بُعد دوم، شامل ساحت‌های سیزده‌گانه تربیت است؛ بر اساس مبانی مندرج در کتاب اول این مجموعه تربیتی، انسان موجودی چند ساحتی است و طبق نظریه هرم روانی علامه مصباح یزدی رحمته الله علیه تربیت در سیزده ساحت امکان پذیر است. این نظریه ساحت‌های عبادی، اخلاقی، اعتقادی، اجتماعی، سیاسی، خانوادگی، عقلانی، عاطفی، علمی، جنسی، جسمی، اقتصادی و حرفه‌ای را برای انسان

۱. تمهیدیه، مقطعی است که طلاب غیر ایرانی همزمان با فراگیری زبان فارسی با فرهنگی ایرانی اسلامی نیز آشنا می‌شوند و همزمان می‌توانند اصطلاحات علمی دینی را با فرهنگ و زبان فارسی آمیخته و به فهم خود بیافزایند.

زمینی آسمانی ترسیم می‌کند. بُعد دیگر این ماتریس، به حیطه های سه‌گانه شناختی، عاطفی و رفتاری انسان می‌پردازد. در توضیح این بعد باید گفت، تربیت با رشد همراه است و رشد بیش از هر چیز به قوه نسبت داده می‌شود و انسان نیز دارای سه قوه شناخت، عاطفه و رفتار است. بر اساس آنچه آمد، حیطه‌های سه‌گانه در تمامی ساحت‌ها و مقاطع تحصیلی ضرب می‌شود و این ماتریس سه بعدی را شکل می‌دهد. نکته قابل ذکر دیگری که در این مباحثات بدان اهمیت بسیاری داده می‌شد و شاید در دیگر نظامات نیافتیم؛ رعایت سطح درک مخاطبان، از ساده به مشکل و با عبارت پردازی مناسب بود. در این روش اهداف هر ساحت، بر اساس سطح درک متربیان، متناسب با مقاطع مختلف و با دقت در بکار بردن اصطلاحات علمی در زبان فارسی، عبارت لازم به استخدام گرفته می‌شد. این وجه تمایز، برای سطح‌بندی برنامه‌های تربیتی که قرار است اهداف عملیاتی را محقق کند و همچنین برای محتوای‌سازی، کمک شایانی به برنامه‌ریزان تربیتی می‌کند.^۱

در یک نگاه کلی کتاب پیش رو، دارای دو بخش محتوایی است؛ بخش نخست، شامل جدول‌های سیزده‌گانه بر اساس دسته‌بندی بیان شده به همین تعداد است. این جدول‌ها چهار مقطع تحصیلی و سه حیطه را نیز در خود جای داده است. گزاره‌های مندرج در این جدول‌ها، همان اهداف عملیاتی هستند که در مراحل بعدی مورد استفاده برنامه‌ریزان تربیتی قرار خواهد گرفت. در واقع این بخش هدف اصلی تالیف کتاب است و منظور نهایی نویسنندگان آن را برآورده می‌کند. بخش دوم، پاسخ به سوال مقدر خوانندگان محترم است و آن اینکه گزاره‌های کتاب اهداف

۱. در پیوست جدول سطح‌بندی عبارات، برای بهره‌برداری خوانندگان محترم آمده است.

عملیات تربیت از چه طریق به اسلام پیوند می خورد. بنابراین در این بخش سعی شده است مستندات دینی و علمی عبارت‌هایی که ممکن است برای خواننده محترم ابهامی در پی داشته باشد را با نگاه اختصار و با ذکر منابع معتبر ارجاع داده شده است.

در پایان لازم است از عنایات حضرت حق جل و علی برای توفیق به پایان رسیدن این اثر، پیشانی به خاک تواضع بساییم و دوام توفیقات را از حضرتش مسالت نماییم. همچنین از حمایت‌های ریاست محترم المصطفی واهتمام ایشان برای تدوین این اثر تشکر و قدردانی می نماییم. اگر این پشتمانه سازمانی نبود، اثر حاضر نیز مانند بسیاری از آثاری که تدوین آنها نیازمند زمان طولانی و صبر و حوصله زیاد است، ناتمام می ماند. همچنین از تمامی اعضای دانشمند هیات اندیشه ورز که با تمام همتشان به تدوین این اثر کمک کردند و با حضور مستمر خود در طول پنج سال متوالی علی رغم برخی مشکلات از جمله همه‌گیری کرونا، دست از مطالعه و تحقیق بر نداشتند؛ تشکر و قدردانی می‌کنیم. در اینجا لازم است از جناب حجت الاسلام و المسلمین رجبی نیا که برای تدوین بخش دوم کتاب (مستندات) متحمل زحمات زیادی شدند، همچنین از حجج اسلام آقایان هاشم پور و ارجمندفر که برای ویراستاری محتوایی تلاش وافر کردند و در نهایت از جناب حجت الاسلام و المسلمین بناری که با نظارت محتوایی بویژه بخش دوم، به غنای اثر افزودند؛ مراتب سپاسگزاری خود را به جای آوریم. سرانجام از معاونت محترم پژوهش و همکاران محترم انتشارات بین المللی جامعه المصطفی العالمية برای اهتمام و چاپ وزین کتاب تشکر می‌کنیم.

معاونت فرهنگی تربیتی